

6A in Dressel 2-4, ter skuša ugotoviti vzroke za istočasni import vina v dveh različnih vrstah posodja in ugotavlja da je morda bilo posodje Dressel 6A večnamensko.

Ostale tipe pa obravnava na kratko in navaja le osnovno literaturo. Poglavlje zaključ s grafom, na katerem so prikazani tipi amfor najdeni na področju Altina.

Bibliografija bazira na italijanskih avtorjih, če izvzame mo Callenderja, Keaya in Beltrána Llorisa in morda še dveh ali tri manj znana imena. Tudi citirana literatura je pičila in se praviloma nanaša na zadnje italijanske objave, kar je morda vendarle malce preozko. Naravnost moteče pa je neupoštevanje tuje literature v primeru obravnavanja istrskih delavnic, tamkajšnjih žigov in najdišč, ki so ključnega pomena za razvozlanje proizvodnje posodja Dressel 6B in delavnice Lajkanija Basa.

Vendar knjiga nima namena posegati v širok prostor, temveč je avtorica očitno hotela predvsem zadostiti potrebam objave obsežnega depoja, kar je bilo narejeno dobro, pregledno in na tem nivoju takorekoč brezhibno. Da se je avtorica odločila za ta jedernat način objave, je hvalevredno, saj je dosegla zastavljeni cilj dovolj hitro in dovolj kvalitetno. Knjiga bi lahko postala vzor uspešnega objavljavanja starega depoiniranega gradiva!

Predvsem pa je velikega pomena predlog za klasifikacijo zgodnjih amfor oblike Dressel 6B in natančna, kratka in jedernata obravnava ostalih jadranskih tipov transportnega posodja.

Verena VIDRIH PERKO

Tamás Bevezcky: *Amforenfunde vom Magdalensberg und aus Pannonien.* Kärntner Museumsschriften 74. Archäologische Forschungen auf dem Magdalensberg 12. Klagenfurt 1994. 195 strani, 12 tabel, 44 slik, s prispevkom o mineraloško-petrografskih raziskavah S. Jósza, R. Sauerja, G. Szakmányja in T. Weizburga.

G. Piccottini je v predgovoru izrazil svoje zadovoljstvo nad knjigo, ki je izšla le dobri dve leti po izidu publikacije V. Maier-Maidl, *Stempel und Inschriften auf Amphoren vom Magdalensberg - Wirtschaftliche Aspekte*, razširjene diplomske naloge. Oba avtorja sta namreč obdelovala domala isto gradivo in glede na dejstvo, da je bil rokopis T. Bevezckega dokončan že leta 1990 (str. 20) je zamuda bolj obžalovanja kot radosti vredna. Še posebej zato, ker je prva knjiga V. Maier-Maidl izšla s številnimi strokovnimi napakami.

V kratkem uvodu je avtor orisal zgodovino Norika in Štalenskega vrha in skušal pojasniti gospodarski in trgovski pomen kasnejše province zaradi naravnega rudnega bogastva.

V prvem poglavju o poznorepublikanskih amforah je spregovoril o trgovinski izmenjavi in priseljevanju italjskih družin na Štalenski vrh, kar je bil seveda poglobitveni vzrok za porabo in stalen dotok italjskih prehranbenih izdelkov kot so vino, olje in garum. Najzgodnejše sledi trgovske izmenjave predstavljajo amfore tipa Brindizi, Dressel 1 in Lamboglia 2, ki pa jih avtor žal brez pravega vzroka ne predstavi podrobneje, kot npr. kasnejše posodje. Za primerjavo naj navedemo, da so v naših zgodnjeantičnih najdiščih neredklo prisotne tudi amfore oblike Lamboglia 2. To je bilo transportno posodje za olje in vino iz jadranskega in kampanijskega območja.

Prisotnost zgodnjih amfor avtor povezuje z zgodovinskimi dogodki in trgovskimi potmi, v Iliriku posebej z jantarsko potjo. Tako omenja, da je v Emoni komajda najden en sam odlomek amfor oblike Lamboglia 2. Menim, da je to preuranjena trditev, saj dobrega pregleda emonskega naselbinskega gradiva sploh še nimamo. Prav tako na sliki št. 1 a)

fotografija amfore iz Ptuja ni oblike Lamboglia 2, temveč pozno grško italska (glej A. Toniolo, *Le anfore di Altino*, Società archeologica Veneta 14, Padova, 1991, sl. 2, str. 16), ki pa je po vsej verjetnosti prišla v ptujski depo iz privatne zbirke, izvirajoč nekje iz Jadrana. Isto domnevam tudi za omenjeno amforo oblike Dressel 1 iz Mestnega muzeja Ljubljana, ki pa je danes žal brez vsake dokumentacije izgubljena.

Med zgodnjecarskimi oblikami so najprej predstavljene amfore za vino oblike Dressel 2-4. Zanimiva, a preohlapanja je ugotovitev, da so petrografske raziskave pujske amfore z napisom dale zelo podobne rezultate kot amfore Lajkanijeve delavnice, pa vendar kljub temu ne moremo izključiti, da gre za severno italjsko provenienco. Torej domneva o izdelavi amfor oblike Dressel 2-4 v Istri vsekakor ni potrjena. Tem ugotovitvam je treba dodati, da je med gradivom z brionskega Kastruma, ki sva ga skupaj z avtorjem knjige pregledala letošnjo pomlad, odlomkov amfor tega tipa v primerjavi z Dressel 6B zanemarljivo malo.

Import amfor Dressel 2-4 na Štalenski vrh se začne v letih 15-10 pred Kr., se v poznih plasteh močno poveča in so običajno široko zastopane v najdiščih vzdolž jantarske ceste še vse flavijsko obdobje.

Posodje oblike Dressel 5 je manj pogosto zastopano vinski posodje iz grškega področja. Znano je s Štalenskega vrha, iz Emone, Ptuja in Savarije. Poleg opisa oblike so navedeni tudi rezultati petrografske analize, ki le potrjujejo že znano dejstvo o egejskem izvoru. Pojavljajo se med avgustejskim in flavijskim obdobjem.

Oblika Dressel 6A je verjetno nadaljevanje starejše amfore Lamboglia 2 in je prav tako jadransko posodje za vino. Odlomke med seboj težko razlikujemo. Amfora Dressel 6A je pogosta na najdišču Štalenskega vrha z dvema vrstama žigov M. Herenija Fajdima iz Picena iz avgustejsko tiberijskega obdobja in L. Tarija Rufa, prav tako iz Picena iz tiberijsko klavdijskega obdobja. Petrografske analize so potrdile picenski izvor gline le v prvem primeru. Daticija gradiva pa je potrdila, da se ta tip posodja pojavlja še vse do sredine 1. st. po Kr.

Obliki Dressel 6B, ki se pojavlja od avgustejskega do hadrijanskega obdobja, je avtor posvetil največ pozornosti (bralce opozorjam na njegovo najnovejšo študijo, *Amphorae and amphora stamps from the Laecanius workshop*, *Jour. Rom. Arch.* 8, 1995, 41-64).

Podrobno je amfore obdelal z epigrafskega vidika in ugotovil njihovo časovno umestitev. Žig APIC, se pojavlja na avgustejsko klavdijskem gradivu, APICI je zgodnje klavdijski, C ATE N je tiberijsko klavdijski, COSAE avgustejski, COSTINI tiberijsko klavdijski, CRISPIN istočasen, CRISPINILI avgustejsko klavdijski, FLAVFONTAN tiberijsko klavdijski. Podrobno so analizirani žigi iz delavnic Lajkanija Basa, za katerega nedokumentirano trdi, da je bil lastnik vil na Brijojih. Avtor je zbral žige Lajkanijevih vilicev v datiranih plasteh. Žig BAR je tiberijsko klavdijski, FELIX poznoavgustejski do klavdijski, FELIX.PET tiberijski do klavdijski, FEL.TVR zgodnjeklavdijski do flavijski, SPERAT zgodnjeklavdijski, VIAT poznoavgustejski do klavdijski, LAE tiberijsko do klavdijski.

Ostali žigi na amforah oblike Dressel 6B pa so še MA ASVLI, ki je zgodnjeklavdijski, L.TRE.OPTATI tiberijsko do klavdijski, VARI PACCI avgustejski do klavdijski, L.IVNI. PATIEN morda člani družine Cezernijcev, tiberijsko do klavdijski, SEPVLIVM iz okolice Padove je tiberijsko do klavdijski, SISENAE istodoben.

Bevezcky trdi, da je v amforah Dressel 6B prihajalo istrsko olje, kar pa se ne ujema z ugotovitvami italijanskih raziskovalcev (glej A. Toniolo, *Le anfore di Altino*, Società archeologica Veneta 14, Padova, 1991, str. 24). Sledi pregled odkritih lončarskih delavnic v Fažani in Loronu in izsledki petrografskih analiz, ki so pokazali razlike med posameznimi

mi skupinami izdelkov, pa vendar jih lahko jasno ločimo na podlagi klastičnih komponent od španskih in srednjeitalijskih. Prav tako je sedaj tudi znana žgalna temperatura, ki je segala od 750 pa do 900 °C.

Zelo pomembnem je zaključek poglavja iz katerega je razvidno, da so amfore z žigi VARI PACI, APIC, COSAE, FELIX, VIAT, slednja iz kroga Lajkanija Basa, datirane v avgustejški do zgodnjeterberski čas, tiberijski so C ATE N, COSTINI, CRISPIN, CRISPINILI, FLAV.FONTAN, VARI PACCI, L.IVN.PAETIN ter BAR, FELIX.PET iz Lajkanijevih delavnic. APICI, MA.ASVLI, PACCI in lajkanija SPERATVS in FEL.TVR iz zgodnjeklavdijskega obdobja. Na ozemlju južno od Drave so najdene amfore datirane v avgustejško tiberijski čas, od zgodnjeklavdijskega obdobja pa jih srečamo tudi na področju severno od Drave. Na sliki 38, str. 103 je nadvse uporabljiva kronološka tabela posameznih žigov.

Dressel 7-11 je posodje španskega izvora za transport ribjih omak. Avtor najprej obravnava titule pice (znan in tudi objavljen iz Ptuja, T. Bezeczy, Gari flos hispanici, v: *Ptuj. arh. zbor.*, 1993, 241-250) kjer je poleg vrste garuma označeno tudi ime trgovca T. THORIIA.

Žiga CLANI AVCTI in GF HISP sta tiberijsko do klavdijska.

Amfore rodoške vrste so egejskega in kot je zadnji čas ugotovljeno tudi maloazijskega izvora, zaradi odsotnosti žigov pa ostanejo še naprej datirane v celotno prvo st. po Kr.

Korenasta amfora, imenovana tudi Camulodunum 189, je po zadnjih raziskavah izvorno egipčanska in je služila za suho sadje, verjetno za datelje, se pojavlja v tiberijsko klavdijskem obdobju.

Posodje tipa Portorecanati je avtor predstavil dokaj mimogrede, brez kataloga objavljenega gradiva. Za to posodje Italijani menijo, da je bilo večnamensko, glede gline in oblike sorodno obliki Dressel 6B, s katero sovpada tudi časovno in teritorialno. Najdbe so koncentrirane predvsem na severno italiskem področju. Avtor ne interpretira petrografskih analiz, ki bi bile tukaj toliko bolj zaželene.

Amfora oblike Schörgendorfer 558 je služila za olive, kar izpričujejo tituli picti. V severnih provincih je bil razširjen tip B. Na Štalenskem vrhu se pojavlja samo v poznih plasteh, na panonskih najdiščih pa je izpričana še v začetku 2.st. Degraši je sicer predlagal istrski izvor, avtor pa poudarja odsotnost na tamkajšnjih najdiščih. Prav tako se od amfor Dressel 6B razlikujejo po petroloških analizah.

V zaključku avtor povzame rezultate raziskave.

Sledi povzetek v angleščini in obsežna bibliografija (z obveznimi napakami pri pisanju slovanskih imen) in obsežno poglavje o mineraloško petrografskih analizah z opisi analiz posameznih tipov amfor. Sledijo tabele in fotografije tankih rezov posameznih primerov.

Knjiga po naslovu sodeč obravnava gradivo s Štalenskega vrha in Panonije, vključuje tudi gradivo iz Emone in nekajkrat tudi gradivo iz Akvileje, kamor zadnji dve mesti upravno nista sodili. Avtor se je omejil na nekaj poznorepublikanskih in nekaj zgodnjecesarških oblik transportnega posodja; težišče je na napisih in žigih in tu je nedvomno tudi največja vrednost dela. Ni jasno, zakaj se omejuje samo na nekatere tipe zgodnjega posodja in niti ni jasno zakaj se omejuje samo na nekatera najdišča, če obljublja naslov celo Panonijo. Gradivo ni obdelano po doslednih principih, ponekod manjkajo katalogi, drugod inventarne številke, mineraloške analize pa niso narejene dosledno za vse vrste amfor, ali pa vsaj k analizi ni vključena njih interpretacija.

Knjiga je izšla le sedem let za avtorjevimi prvcem (T. Bezeczy, *Amphorae from the Amber Route in Western Panonia*, BAR Int. ser. 386, 1987), zato bi pričakovali, da jasneje izreče svoje nova spoznanja in eventualno korigira zastarela, predvsem pa, da jasno označi gradivo, ki je že bilo

publicirano v prejšnjem delu. Najbrž bi si avtor zelo olajšal delo in ga napravil preglednejšega, če bi se osredotočil predvsem na literaturo izdano po l. 1987, saj je v svoji prvi publikaciji dobro predstavil tako zgodovino raziskav kot tudi vso strokovno literaturo, ki se ukvarja z amforami.

Morda bi bilo tudi smiselno, če bi svoje delo omejil le na žige in napise, kjer tiči največja vrednost predstavljenega dela.

Tipe amfor, ki se pojavljajo brez napisov, npr. rodoške vrste, Schörgendorfer 558, Portorecanati itd. je že obdelal v prvem delu in dejansko predstavljena knjiga topogledno ne doprinaša bistvenih novosti. Tako kot se mi je zapisalo pri prvi avtorjevi knjigi, menim še sedaj, da je slika zbranega gradiva mnogo preveč poenostavljena, saj so slovenski (pa tudi drugi) muzeji polni neobjavljenega in neobdelanega keramičnega gradiva in marsikatera karta razprostranjenosti se bi temeljito spremenila, če bi avtor imel možnost temeljitejšega pregleda depojev. Postavlja se torej smisel sinteze, dokler niso opravljene temeljne analize in objave gradiva. Ta naloga pač ostaja desiderat in imperativ naših depojev.

Naj omenim še nekaj drobnih slabosti. Podnapisi pri slikovnem gradivu niso poenoteni. Ponavljanje imena tipa amfore pri vsakem primerku, ko imamo na sliki en sam tip, vnaša nepotrebno zmedo (npr. sl. 1). Nekateri tipi so obdelani podrobno s katalogi in petrografskimi analizami, druge le omenja npr. Camulodunum 189.

Kljub vsem pripombam pa je avtorjevo delo velik doprinos k poznavanju provincialne materialne kulture, posebej še Štalenskega vrha, ki je nesorazmerno prednjačil z vsem ostalim odlično objavljenim keramičnim gradivom.

Verena VIDRIH PERKO

Z. Farkas, D. Gabler: *Die Skulpturen des Stadtgebietes von Scarbantia und der Limesstrecke Ad Flexum - Arrabona*. Corpus signorum Imperii Romani / Corpus der Skulpturen der römischen Welt, Ungarn, II. Budapest 1994. 94 str.

Pred nami je drugi zvezek iz serije osmih načrtovanih zvezkov korpura rimskih kipov in reliefov iz Madžarske, ki jih izdaja Madžarska akademija znanosti skupaj z *Association Internationale d'Archéologie Classique*. Hkrati je to tudi drugi zvezek, ki je že izšel, poleg sedmega (Kipi in reliefi iz Sopian in območja med Dravo in odsekom limesa nad Lusonijem in Altinom), ki je izšel leta 1991. Avtorja drugega zvezka sta Zoltán Farkas, ki je obdelal gradivo iz Skarbancije in njenega mestnega teritorija, ter Dénes Gabler, ki je objavil gradivo z odseka limesa med kasteli *Flexum* in Arabono. Knjiga je razdeljena na omenjena dva dela, ki jima je skupnih nekaj kratkih rubrik na začetku (predgovor, kratice, seznam literature) ter v dodatku indeksi in konkordančne tabele. Fotografije, ki so na koncu katalogskega dela, so prav tako razdeljene na dva dela, vendar je gradivo obeh delov kataloga oštevilčeno enotno: pričujoča knjiga vsebuje 118 spomenikov z natančnimi opisi in literaturo in pogosto tudi s kratkim komentarjem, ki bralcu daje najnujnejšo informacijo in ga z navedbo literature in paralel napoti v nadaljnji študij. Kritična opomba, ki se vsiljuje na samem začetku, leti na kvaliteto fotografij, kajti presenetljivo je, da je odstotek vrhunsko kakovostnih fotografij, ki bi morale biti predpogoj za vsak zvezek *CSIR*, razmeroma majhen, nekaj fotografij pa je izrazito slabih.

Sicer zasluži knjiga predvsem pohvalo in lahko služi za vzpodbudo, da bi tudi v Sloveniji v bližnji prihodnosti ugledal luč prvi zvezek te, za študij provincialne umetnosti in arheologije tako koristne serije. Oba avtorja sta gradivo najprej grobo razdelila na samostojno in reliefno plastiko, ki jima